

Förhållningssätt till barn med neuropsykiatriska funktionsnedsättningar i skolan

Diana Lorenz, kurator

Neuropediatrika Avdelningen

Astrid Lindgrens Barnsjukhus

Neuropsykiatriska funktionsnedsättningar— vad är det?

En ”annorlunda kopplad” hjärna

- Hjärnan utvecklas annorlunda, den tar in och bearbetar intryck på ett annat sätt
- Medfödda: tydlig ärftlighet, men sjukdomar och skador under graviditeten /vid förlossningen kan också spela roll
- Vanligast: uppmärksamhetsstörning (ADHD, ADD), autismspektrumstörning (autistiskt syndrom, Aspergers syndrom)

Nedsättning eller hinder?

- **Funktionsnedsättning:** nedsättning av personens funktionsförmåga
- **Funktionshinder:** problem som uppkommer för personen med funktionsnedsättning i relation till omgivningen

(källa: Socialstyrelsen)

AHDH, ADD -- kännetecken:

- Begränsningar i viljestyrd uppmärksamhet
- Impulsivitet / instabilitet i stämningläge ("explosiva barn")
- Hyperaktivitet (ADHD) eller hypoaktivitet (ADD), rastlöshet

(hos 3-6% av alla barn i skolåldern)

Autismspektrumstörning

– kännetecken:

- Nedsatt förmåga att interagera socialt och kommunicera
- Begränsade, repetitiva mönster i beteende, intressen och aktiviteter

(minst 6 av 1000 barn har autismspektrumstörning i någon form; av dessa har 1-2 barn autistiskt syndrom)

Överlappning mellan diagnoserna

- Hos yngre barn kan autism / Asperger se ut som ADHD
- Symtombilden vid ADD liknar Asperger
- ADHD / ADD är den vanligaste **andra** diagnosen hos barn med autism / Asperger
- Stora individuella skillnader
- Symtombilden förändras över tid
- Funktion viktigare än diagnos

”Kontrasternas diagnoser”

- Ojämn kognitiv profil (stora styrkor sida vid sida med stora svagheter)
- Socioemotionell och adaptiv mognad ligger efter intellektuell mognad
- För att få fram mognadsåldern hos barn / ungdomar med ADHD: dra av $1/3$ av den kronologiska åldern
- Vid AS: dra av $1/2$ av den kronologiska åldern

Autism / Asperger, ADHD / ADD och svårigheter i inlärningssituationer

1. Sänkt förmåga att styra uppmärksamheten

- AS – svårt att flytta eller vidga fokus
(”laserpekarfokus”)
- ADHD – svårt att behålla fokus
(”discokula”)

2. Konkret tänkande och sänkt förmåga att se sammanhanget

- AS – pga detaljorientering och snäv fokus; svårt att byta spår
- ADHD – brister i uppmärksamheten gör det svårt att foga samman olika element till en helhet

2. forts om sammanhanget

- Reagerar på en trigger, väger inte in hela situationen
- Svårt att avgöra vad som är viktigt / oviktigt, rimligt / orimligt
- Tolkar budskap konkret, bokstavligt
- Svårt att orientera sig
- Svårt att känna igen mönster, förutse konsekvenser, lära av erfarenheter
- Svårt med generalisering

3. Förstår inte hur andra menar; svårt med ömsesidighet, samspel

- AS – pga nedsatt förmåga att uppfatta andra människors tankar och känslor, att växla perspektiv, att föreställa sig möjligheter
- ADHD – pga att barnet ständigt tappas koncentrationen

3 forts. ...vilket leder till svårigheter i leken

- AS – föredrar att leka ensam eller bredvid; leker med andra helt på deras villkor eller helt på sina egna; mkt svårt att samspela i grupp; klarar sällan rollekar; ännu svårare med låtsaslek, symbolisk lek
- ADHD – inte lika stora svårigheter men barnet är ofta i otakt med andra, är otålig; saknar fingertoppskänsla

4. Framplöckningssvårigheter

- AS – osäker på vad frågan / uppgiften syftar på; måste svara exakt, kan inte gissa; minnet är annorlunda organiserat
- ADHD – minns inte; orkar inte koncentrera sig länge nog för att komma fram till svaret

5. Exekutiva svårigheter (att styra eget beteende mot ett mål)

- Vet inte var man ska börja
- Hittar inte startknappen
- Svårt att ta in instruktioner i flera steg
- Svårt att planera, organisera, lösa problem
- Hittar inte stoppknappen (när är det bra nog?)
- Svårt med automatisering (kan aldrig gå på autopilot eller göra två saker samtidigt)

6. Annorlunda känslighet för sinnesintryck

- Överkänslighet för vissa stimuli, sänkt känslighet för andra
- Svagt perceptuellt filter (drunknar i alla intryck)
- Filtrerar inte bort upprepade stimuli (bakgrundsbrus tröttar ut)
- Ofta starkare visuellt än auditivt

Autism / Asperger, ADHD / ADD i inlärningssituation – skillnader

AS	ADHD
Uthållig; tar god tid på sig men är ofta enkelspårig, kan fastna	Otålig, snabb; försöker planlöst, ger upp lätt
Social kontakt tröttar ut	Låg stimulansnivå tröttar ut
Behöver rutiner, förutsägbarhet	Behöver rutiner men även action, starka upplevelser
Bemödar sig att ge (och få) exakta svar	Svarar på ungefär, gissar, kan slarva
Räcker inte upp handen, har svårt att be om hjälp	Har lättare att be om hjälp; koncentrerar sig bättre med en vuxen bredvid sig

Styrkor

- Kreativitet, originalitet
- Uppmärksammar detaljer
- Ofta visuellt stark
- Starkt fokus och uthållighet när barnet tycker om uppgiften och har kommit igång
- Bra på att improvisera och få saker gjorda ”i sista sekunden” (ADHD)
- Bra på att systematisera, arbeta enligt mall; noggrann, gott långtidsminne (AS)

Behov av stöd

- Det som är bra för barn med ADHD och AS är bra för många andra barn
- Viktigt att få jobba med sina styrkor, inte bara svagheter

1. Struktur i tid och rum skapar överblick

- Varje sak på sin plats, varje aktivitet har sin tid, en sak i taget
- Kontinuitet och förutsägbarhet – gärna samma schema varje dag (särskilt AS)
- Vägledning vid övergångar, förändringar
- Hemläxor ofta ett problemområde
- Struktur på rasterna (särskilt AS)

2. Tydlig, direkt kommunikation

- Anpassa språknivån till elevens konkreta tänkande; tala direkt till honom / henne
- Konkret, tydlig vägledning (var ska jag vara? vem ska jag lyssna på? vad ska jag göra?)
- Klara kriterier för vad eleven förväntas prestera (tid, omfattning, tillvägagångssätt)
- Omedelbar, saklig feedback
- Undvik antydningar, känsloladdade budskap
- Skriftlig /visuell kommunikation

3. Stöd för uppmärksamheten och avlastning för minnet

- Steg-för-steg instruktioner i rak tidsföljd
- Gärna skriftlig / visuell vägledning
- Portionera ut instruktioner, undvik långa listor
- Avsluta aktiviteten medan eleven fortfarande orkar
- Tillåt vilostunder då eleven får göra något avkopplande

Individuella samtal med ungdomar med AS -- några tips

1. Förhållningssätt vid samtal

- Ett gemensamt forskningsprojekt
- Rollen som ”tvärkulturell tolk”
- Var beredd på missförstånd och att du kommer att ha fel
- Var försiktig med att tolka in motiv
- Kom ihåg att kontakt och kommunikation kräver mycket ansträngning, även om det inte syns
- Låt processen ta tid

2. Att leda samtalet

- Undvik oplanerade samtal, ”passa inte på”
- Var aktiv och håll i samtalet
- Undvik kallprat
- Klargör anledningen till samtalet
- Ha en dagordning, gärna skriftlig / visuell
- Begränsa antalet ämnen, ha gott om tid
- Markera byte av ämne
- Sammanfatta samtalets innehåll

3. Sättet att tala

- Tala i korta meningar med tydliga pauser
- Undvik att tala fort
- Undvik antydningar och känsloladdade budskap
- Sådant som vanligtvis är underförstått, eller anses vara självklart, behöver ofta uttalas
- Var inte rädd för att vara övertydlig
- Stäm av kontinuerligt om ungdomen förstår
- Använd ett rent och avskalat språk, var konkret

4. Att lyssna och ställa frågor

- Lyssna utan att tolka
- Avbryt inte medan ungdomen funderar
- Använd konkreta, välavgränsade frågor
- Faktafrågor är lättare än frågor om känslor
- Undvik breda, abstrakta frågor ("Hur kan jag hjälpa dig?" "Hur ser du på din framtid?")
- Stäm av kontinuerligt om du har förstått ("Så här uppfattade jag att du menar; stämmer det?")
- En hel del "detektivarbete" kan ibland krävas

5. Komplettera med skriftlig / visuell kommunikation

- Använd visuella hjälpmedel (papper och penna, whiteboard, dator, tryckmedel, bilder)
- Kommunicera gärna via sms och e-post mellan samtalstiderna (påminnelser, uppföljning)
- Gör det möjligt för ungdomen att mejla, sms-a frågor som kan vara svårt att ta upp i rummet
- Projektiva tekniker (t ex att berätta en historia utifrån en bild) fungerar mindre bra vid AS

Tack

- Alla ungdomar och familjer
- Alla kollegor som varit villiga att jobba över verksamhetsgränserna

Kontaktuppgifter

- Diana Lorenz, socionom, utbildad psykolog
- E-post: dianal@ourmail.se
- Hemsida: www.dialor.se